

ડાહ્યું કોણ ?

[એકાંકી બાલનાટક]

જે. બ. શાહ

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી લૅંગ્વેજ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૪૨૭૫ વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ ડાહ્યુ ફોલિયો

વિષય ૬-૨

ડાહ્યું કોણ ?

[એકાંકી બાલનાટક]

મૂલ્ય: ૦-૩-૦

જે. છ. ચૌધરી

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કૌપીરાઈટ-સંગ્રહ
૧૪૨૭૫

:: અર્પણ ::

ગુજરાતનાં ગૃહકુળેમાં
કરસાદ કરતાં બાળકોને.

હાથું કાણુ ?

(એકાંકી બાલનાટક)

પ્રવેશ ૧ લો

સમય—સવારના નવનો.

સ્થળ—રાજાનો દરબાર.

[રાજા દરબાર ભરી બેઠા છે.]

રાજા:—

પ્રધાનજી, હજી પેલો લાણી કણુખી કેમ ન આવ્યો ?

પ્રધાન:—

જી મહારાજ, મોડું તો થયું; પણ હવે આવવો જોઈએ.

[પ્રતિહાર પ્રવેશ કરે છે.]

પ્રતિહાર:—

(નમન કરીને) મહારાજ ! ભાણા પટેલનો
ભગલો આવ્યો છે.

પ્રધાન:—

બા, બા, જલ્દી મોકલ; એની જ રાહ જોવાય છે ને!
[પ્રતિહાર ભય છે. ભગલો દરબારમાં
દાખલ થાય છે, અને રાજાનાં સિંહા-
સન પાસે જઈને ઊભો રહે છે.]

ભગલો:—

(ઊંચે અવાજે) રાજા, હું આવ્યો છું.

રાજા:—

(ભિન્નજ ખોઈને) અડ્યા, તારો બાપ કયાં ?

ભગલો:—

તે હું શું ગાણું ? મારો બાપ ગણે.

પ્રધાન:—

અડ્યા, રાજાજી તને પૂછે છે કે, તારો બાપ
કેમ ન આવ્યો ?

લગલો:—

તે હું શું જાણું? મારો બાપ જાણે.

પ્રધાન:—

પણ તારો બાપ બેર છે કે જેતરે ગયોછે?

લગલો:—

તે હું શું જાણું? મારો બાપ જાણે.

પ્રધાન:—

ત્યારે તને અહિં મોકલ્યો કેણે?

લગલો:—

તે હું શું જાણું? મારો બાપ જાણે.

પ્રધાન:—

(કંટાળીને) ઠીક, જા, ખેત્રી જા.

[લગલો પીઠ ફેરવી હડકડ
હડકડ ચાલતો પાછો ફરે છે.]

રાજા:—

(ક્રોધમાં) અધ્યા લગલા, અહિં આવ જોઈ.

પ્રધાનજી, આવી ખેત્રીજી ભરદરબારમાં મારાથી
કેમ સહેવાય?

પ્રધાન:—

જી મહારાજ, કણ્ઠીનાં છોકરાં ભોથાં
જેવાં જ હોય છે! બાપગોતર દરબાર લાગ્યો હોય
તો કેમ વર્તવું એ આવડે ને!

રાજા:—

પ્રધાનજી, હું આ અપમાન સહન નહિ કરું.

પ્રધાન:—

જી, આપ આજ્ઞા કરો તે સજા કરીએ.

રાજા:—

એને બાંધી બંદીખાને મોકલી દો.

પ્રધાન:—

જેવો હજૂરનો હુકમ.

(બૂમ મારીને) અજીતસિંહ! આ કણ્ઠીના
છોકરાને કેદ કરો.

અજીત:—

(નમન કરીને) જી હજૂર, જેવી આજ્ઞા.

[લગલાને અવળો હાથે બાંધી
અજીતસિંહ લઈ જાય છે.]

પ્રવેશ ૨ જે

સમય—બપોરના બારનો.

સ્થળ—રાજનું દીવાનખાનું.

[રાજ જમી પરવારી પ્રધાન
સાથે વાતો કરતા બેઠા છે.]

રાજ:—

પ્રધાનજી, તમે ગામના કણખીઓને
દરબારમાં કેમ વર્તવું એ ન શીખવો?

પ્રધાન:—

રાજજી, એ લોકો શીખી રહ્યા ! અને એમને
એ બધું શીખીને કામે ચ શું છે ?

રાજા :—

વાહુ! કામ કેમ નહિ? પણ બધા ય એવા
અડબટાં નહિ હોય.

પ્રધાન :—

રાજાજી, એમની તો વાત જ જવાદો ને! આખી
નાત જ એક ઢબની છે!

[પ્રતિહાર પ્રવેશ કરે છે.]

પ્રતિહાર :—

(નમન કરીને) મહારાજ, ભૂદરિયો આપની
હજૂરમાં આવવા માગે છે. મહારાજની આજ્ઞા છે ?

પ્રધાન :—

એને વળી અત્યારે આવવાનું શું કામ પડ્યું ?
(મનમાં) હાં, ઠીક; સમજ્યો; ભૂદરિયો તો પેલા
ભગલાનો ભાઈ! કાંઈ જાણું ન વેતરે તો ઠીક.

રાજા :—

જા, આવવા દે એને.

[ભૂદરિયો અંદર દાખલ થાય છે.]

ભૂદર:—

(સત્તામ કર્યા વિના) રાજાજી, મારો ભાઈ હજી તો છોકરું છે; એને સત્તામ ભરતાં કયાંથી આવડે ?

રાજા:—

(કોધમાં) તું કહેવા શું માગે છે ?

ભૂદર:—

હું છું એ કે, તમને ય સત્તામ ને ભગલો ભૂલ્યો તો એના વતી તમારી દૂદને ય સત્તામ. રાજાજી! ખેવડી સત્તામ ભરું છું. હવે કાંઈ અમારો વાંક ?

રાજા:—

(પ્રધાનને) આ જાનવર જોવો શું બકે છે ?

પ્રધાન:—

રાજાજી, હું હમણા જ શું કહેતો હતો ? એ આખી જાત જ એવી છે.

રાજા:—

(કોધમાં) હું એ આખી જાતને ઠેકાણે લાવી

દમ્પશ. છે કેમ હાજર ?

પ્રતિહાર:—

(પ્રવેશ કરીને) જી મહારાજ; આજ્ઞા.

રાજા:—

આ કણુખીના છોકરાના હાથ ખાંધી સાંપી
હે જમાદારને, કે એને કેદમાં બેસાડી દે.

[બૂદરિયાના હાથ ખાંધી
પ્રતિહાર એને ત્રાસ બતાવે છે.]

પ્રવેશ ૩ જો

સમય—અપોરના બે વાગ્યાનો.

સ્થળ—ભાણા પટેલનું ઘર.

ભાણા પટેલ:—

(હોકો પીતાં પીતાં)આ રાત્રીએ તો જૂંડી કરી !
બે ય છોકરાને કેદ કર્યા ! ભગલો તે કેવો અડખંગ !
અને ભૂદરિયો પણ જરા ચાવળો તો ખરો જ ને !
દંદને સત્તામ ભરીને આપણે કામ શું હતું ?

[ભગલાની મા રૂડી આવે છે.]

રૂડી:—

સાંભળ્યું કે ? હવે તમારો હોકો જરા કોરે

૧૦

મૂકો; અને ઓઢ્યા બે ય છોકરાને છોડવવાનું કંઈક કરે તો સારી વાત.

ભાણુ પટેલ:—

હોકામાં તમાકુ થઈ રહી લાગે છે.

રૂડી:—

બળ્યો તમારો હોકો ! અને બળી તમારી તમાકુ ! ઓઢ્યા છોકરાઓને જઈને છોડવી લાવેને.

ભાણુ પટેલ:—

એજ વિચારમાં હું તો છું; પણ અલી, સાંભળ્યું કે ? તારો બૂદરિયો તો જબરો ! એણે તો રાજની દૂંદને ય સલામ કરી !

રૂડી:—

હવે એ બધી વાત જવા દો, અને ભત્રા થઈને રાજ પાસે જાઓ. તો મારા જીવને કંઈક જંપ વળે.

ભાણુ પટેલ:—

લે ત્યારે, એ.....આ ઊઠ્યો.

[ભાણુ પટેલ રાજને મળવા જાય છે.]

પ્રવેશ ૪ થી

સમય—સાંજના ચારનો.

સ્થળ—રાજનો હવામહેલ.

[રાજ અને પ્રધાન હવામહેલના
ઝરૂખામાં હવા ખાતા બેઠા છે.]

રાજ:—

પ્રધાનજી, આજે તો બહુ ઊંડા થાય છે.
તાપ કંઈક વિશેષ લાગે છે.

પ્રધાન:—

ના; રાજજી, તાપ તો ઊંડો ઓછો લાગે
છે; પણ આપનું મન આજે જરા ઊંડેલું એટલે
એમ લાગતું હશે.

રાજા:—

હા; એ ય કારણ ખરું લાગે છે. કેવા નક્કર
છોકરાઓ !

પ્રધાન:—

હજૂર, મેં ન્હોતું કહ્યું કે કણખીની જાત જ
એવી ! એ ખીચારા અભણ માણસો રાજરીતમાં
શું જાણે ?

રાજા:—

ના ના: પ્રધાનજી ! એવું તો શું હોય ?

[પ્રતિહાર દાખલ થાય છે.]

પ્રતિહાર:—

(નમન કરીને) હજૂર, લાણી પટેલ આવેલ છે.

રાજા:—

મોકલ એને અંદર. (પ્રધાનને) એના
છોકરાઓ માટે આવ્યો હશે, કેમ ?

પ્રધાન:—

જી હા, એમ જ લાગે છે. (મનમાં) આ લાણી

પટેલ કંઈ નવું જ ન બાફે તો સાફં.

[ભાણો પટેલ દાખલ થાય છે.]

ભાણો પટેલ:—

(નમન કરતાં કરતાં) રાબજી, છોકરાઓની બેઝદબી માફ કરો. આપ તો સાગરદલા છો. હોય, છોકરાઓ તો છોકરાઓ જ ને !

રાબજી:—

પણ પટેલ, તમને ખબરે ચ નહિ હોય કે તમારા છોકરાઓએ કેવી બેઝદબી કરી છે !

ભાણો પટેલ:—

હજૂર, મેં બધું જાણ્યું. મારો ભગલો તો છેક જ નાદાન છે; અને ભૂદરો ચ એવો જ.

રાબજી:—

અરે ! તારા ભૂદરાએ તો માફં અપમાન કરવામાં બાકી રાખ્યું નથી !

ભાણો પટેલ:—

માફ કરો; હજૂર, એ છોકરો જરા ઊંધો જ છે. પાલણુપોપણુ તમે કરો છો તો તમને સલામ

ભરવાની હોય. તમારી દૂધમાં શું દેવતા મૂકેલાં છે !
 ઓ દૂધ કયાં અમારું ભણું કરવાની છે ?

રાજા:--

(ગુસ્સામાં) અરે ! કેાણ છે અહિં ?

પ્રતિહાર:—

(નમન કરતાં) હુ હુશ્દર ! શી આજ્ઞા ?

રાજા:—

આ પટેલને ખાંધ; અને મોકલાવી દે
 ખાંદીખાને. (પ્રધાનને) આ લોકો દેવા જનવર જેવા
 છે ! રીતભાત તો કાંઈ જાણતા જ નથી !

[પ્રતિહાર ભાણુ પટેલને
 ખાંધી લઈ જાય છે.]

પ્રવેશ ૫ મો

સમય—સાંજના સાડાપાંચનો.

સ્થળ—હવામહેલનો બગીચો.

[રાજા અને પ્રધાન બાગના એક
મંડપમાં વાતો કરતા બેઠા છે.]

રાજા:—

પ્રધાનજી, આજે તો આ ફૂલમંડપની સુગંધી
હવા પણ ગમતી નથી.

પ્રધાન:—

આપનું મન ડાળાએલું છે તેનું જ આ બધું
પરિણામ છે.

રાજા:—

બહુ અજડ માણસો ! મેં ધાર્યું હતું કે

દીકરાઓ કરતાં તો બાપ ઝણો હશે.

પ્રધાન:—

રાજાજી, એ તો “ બાપ તેવા બેટા અને
વડ તેવા ટેટા. ”

રાજા:—

હા; એમ જ બન્યું.

[પ્રતિહાર પ્રવેશ કરે છે.]

પ્રતિહાર:---

(નમન કરીને) હજૂર, કોઈ આપને મળવા
માગે છે.

રાજા:—

આવવા દે અંદર.

[પશો પટેલ દાખલ થાય છે.]

પશો પટેલ:—

(નમન કરતાં) શાબ, એક વાત કરવા
આવ્યો છું.

રાજા:—

ખૂશીથી કહે; પણ તારું નામ શું ?

પશો પટેલ:—

મારું નામ શાળ, પશલો; મારા ભાઈને
શાળ, અને એના છોકરાઓને શાળ, દાદી મૂકે
શાળ, એ જ કહેવા આવ્યો છું શાળ.

પ્રધાન:—

અધ્યા. ભાણા પટેલ તારો શો સગો થાય ?

પશો પટેલ:—

એ મારો ભાઈ થાય, શાળ.

રાજા:—

તારો સગો ભાઈ ?

પશો પટેલ:—

ના, શાળ.

પ્રધાન:—

પિત્રાઈ ભાઈ થાય ?

પશો પટેલ:—

ના, શાળ.

રાજા:—

ત્યારે તારો ભાઈ કેવી રીતે ?

પશો પટેલ:—

અમે એ ય આંગળિયા ભાઈ છીએ, શાળ.

રાજા:—

અચ્ચા, આંગળિયા ભાઈ એ તે વર્ગી શું ?

પશો પટેલ:—

ઢયો શાળ, એટલું ય નથી જાણતા શાળ !

રાજા:—

ના; સમજાવ જોઈએ.

પશો પટેલ:—

જુઓ શાળ, તમારો બાપ મરી જાય શાળ,
અને તમને લઈને શાળ, તમારી મા નાતરે જાય
શાળ, અને બીજે ઘેર શાળ.....

પ્રધાન:—

(ગુસ્સામાં) અરે ! મૂંગો મર, મૂંગો !
જપ્ત્યું તારું ડહાપણ !

રાજા:—

(ગુસ્સામાં) અરે, કેણુ છે અહિં ?

પ્રતિહાર:—

(પ્રવેશ કરીને) આજ્ઞા, હુજૂર !

રાગ્ન:—

(ગુસ્સામાં) આ પશુત્તાને બાંધી કેદખાને
લઇ જા.

[પ્રતિહાર પશુત્તાને બાંધીને
કેદખાને લઇ જાય છે.]

પ્રવેશ ૬ ફો

સમય—સાંજના સાતઆડનો.

સ્થળ—કણુખીની વાડી.

[કણુખીની નાત લેગી થઈ છે.]

મનો પટેલ:—

જુઓ લાઈઓ, તમે બધા ચ વિચાર કરો કે
આપણે હવે લાણુને અને પશુકાને કેવી રીતે
છોડાવવા.

એક કણુખી:—

એમાં વિચાર શું કરવો છે? જો જણને
મોકલો અને રાખને કહો કે, લડા થઈને એમને
છોડી મૂકો.

મનો પટેલ:—

આપણે બે માણસોને રાત્રી પાસે મોકલવા
એ બરાબર; પણ ત્યાં જઈને બોલવું શું ?

બીજો કણબી:—

“ અમારા ભાણુને અને પશલાને છોડી મૂકો
તો સારી વાત, નહિતર પછી અમારે ગામ છોડવું
પડશે. ”—એમ કહી દેવું.

મનો પટેલ:—

ના; રાત્રી પાસે એમ ન બોલાય.

એક કણબી:—

ત્યારે પટેલ, તમે જ કહી દોને કે કેમ બોલવું.

મનો પટેલ:—

તમારે કોઈને કંઈ કહેવાનું નથી ? ન હોય
તો કેમ બોલવું, તે હું કહું.

પાંચસાત કણબીઓ:—

હા, હા; પટેલ, તમે જ કહી દો.

મનો પટેલ:—

સાંભળો ત્યારે; આપણામાંના બે જણાએ

રાગને જઇને મળવું; જઇને બે હાથે લળીલળીને
સલામ ભરવી; અને કહેવું કે, “તમે અમારાં
માબાપ છે; અમે તો તમારાં છોકરાં કહેવાઇએ;
છોડું કછોડું થાય, પણ માવતર કમાવતર થાય
કે ? ”—આટલું કહીશું એટલે રાગ ખૂશ ખૂશ
થઇને ભાણાને અને પશલાને છોડી જ મૂકશે. ન
છોટે તો માડું નામ મનો પટેલ નહિ !

પાંચસાત કણબીઓ:—

બરાબર છે, બરાબર છે; મના પટેલ, તમારી
વાત સત્તર આના છે.

એક કણબી:—

પણ પટેલ, હવે મોકલવા કેને ?

પટેલ:—

બે જણાને.

એક કણબી:—

હા; પણ કયા બે જણાને ?

મનો પટેલ:—

માડું માનો તો મને અને ગગા પટેલને જવા દા..

કોઈ એક જુવાન કણ્ણી:—

પટેલ, તમે ઘરડે ઘડપણ એ જાધી ફડાકૂટ
કરવી છોડીને મારા જેવા કોઈ બે જુવાનને મોકલો
તો ન ચાલે ?

મનો પટેલ:—

ભલે, મારી કયાં ના છે ? અમારાં ઘડપણની
દયા ખાઈ તમારા જેવા જુવાનો જહાર આવતા હોય
તો સોનાથી પીળું શું ? કેમ, ગગા પટેલ ? ત્યારે
એમજને કે બે જુવાનોને જ જવા દેવા.

ગગા પટેલ:—

છોકરાંથી છાશ નહિ પીવાય તો ?

મનો પટેલ:—

તો પછી આપણે ઘરડા કયાં મરી ગયા
છીએ ?

ગગા પટેલ:—

ત્યારે એમ કરો કે, એ મગલાને ને આ
અલલાને બેને જવા દો.

પાંચજ્ઞાન કણ્ઠીઓ:—

હા, હા; પટેલ, ભલે એમ થવા દો.

મનો પટેલ:—

(મગજને અને અભજ્ઞને) જુઓ ત્યારે,
તમારે એને કાલે સવારના પાંદારમાં જવાનું છે.

મગજો:—

એમાં શું ? કાલ જઈને ભાણા પટેલને છોડાવી
લાવીએ. (અભજ્ઞને) કેમ, અભજ્ઞ ! બનશે ને ?

અભજ્ઞો:—

હો.....વ ! એમાં શી મોટી ધાડ મારવાની
છે ?

મનો પટેલ:—

પણ જુઓ; જુવાનો, તમારે ત્યાં જઈને શું
ખોજવાનું છે એ ન ભૂલતા.

ગગો પટેલ:—

અને એ હાથે સજ્ઞામ ભરવાની તો ચૂકશે જ
મા.

મગલો:—

એમાં કંઈ કહેવું નહિ પડે. તમે તમારે
નિરાંત રાજો ને. કેમ, અલલા ?

મનો પટેલ:—

ત્યારે ભાઈઓ, આપણું કામ હવે ખલાસ
થઈ ગયું.

ગજો પટેલ:—

હા; હવે આપણે વેરાઈએ.

[કણુખીની નાત વેરાઈ જાય છે.]

પ્રવેશ ૭ મો

સમય —બીજા દિવસની સવાર.

સ્થળ—દરબારગઢમાં રાજાનો મહેલ.

[રાજા ગોખે બેઠા છે. પાસે
અજીતસિંહ બેસે છે.]

રાજા:—

અજીત, પેલા કણુખીઓને બરાબર જાણતામાં
રાખ્યા છે ને ?

અજીત:—

હા, હા: મહારાજ !

રાજા:—

અજીત, એ કણુખીની જાત કંઈક વિચિત્ર જ
જણાય છે.

અજીત:—

હા મહારાજ, બહુ વિચિત્ર.

રામ:—

પણ બધા ય કણ્ણીઓ એવા અડળંગ હશે ?

અજીત:—

ના મહારાજ, બધા ય એવા શું હોય ?

અજીત:—

પ્રધાનજી તો કહેતા હતા કે કણ્ણીની આખી
જાત જ એકરંગી છે; પણ એ હું માનતો નથી.

અજીત:—

મહારાજ, આપનું ધારવું ખરું છે. બધા ય
લાણા પટેલ જેવા ન જ હોય.

[એટલામાં મગલો અને અલલો
દરબારગઢના ગોખ નીચે આવી-
ને ઊભા રહે છે. રામની નજર
પણ નીચે પડે છે. મગલો
અને અલલો નીચા વળીને
રામને બે હાથે સલામ ભરે છે.]

મગલો:—

(બૃમ પાડીને) એ.....રાગ્નજી, અમે નાતના
માણસ છીએ; અને નાતને કામે આવ્યા છીએ.

રાગ્ન:—

કઈ નાતના?

મગલો:—

કાળુખીની.

રાગ્ન:—

શા કારણે આવ્યા છો ?

અલલો:—

(મગલાને) મને ખોલવા દે; હું બરાબર ખોલીશ.

મગલો:—

(અલલાને) અલલા, હું જ અત્યાર સૂધી
ખોલ્યો છું, માટે કહું છું કે મને જ ખોલવા દે.

અલલો:—

(મગલાને) ના મગલા, અત્યાર સૂધી તું
ખોલ્યો, માટે હવે મારો વારો. હવે હું જ ખોલીશ.

મગલો:—

(અલકાને) બોલ ત્યારે, તું બોલ.

રાગ:—

અડ્યા, કેમ કોઈ બોલતું નથી?

અલકો:—

એ.....હ્યો સાંભળો; રાગજી, ગમે તેમ
તો ય અમે તમારાં.....તમે અમારાં.....અમે
તમારાં માળાપ કહેવાઈએ; અને તમે અમારાં
.....અમે તમારાં....તમે અમારાં છોડું કહેવાઓ;
તો લલા થઈને અમારા માણસોને.....

મગલો:—

(અલકાને) અડ્યા અલકા, તેં તો બાધું માર્યું!
હવે મૂંગો મર, મૂંગો મર !

રાગ:—

(કોધમાં) અજીત ! જાઓ જલદી; પેલા બંને
ગધેડા જેવાને કેદમાં પૂરી દો.

[અજીત નીચે ઊતરી અલકાને
અને મગલાને કેદ કરે છે.]

પ્રવેશ ૮ મો

સમય—સવારના દશનો.

સ્થળ—દરબારગઢમાં રાણીનો મહેલ.

મનો પટેલ:—

ગગા, તું કહેતો'તો એમજ બન્યું ! આ છોકરાઓએ તો ઊંધું માર્યું; અને આખરે આપણે જ આવવું પડ્યું.

ગગો પટેલ:—

હું ધારતો'તો જ કે આમ થશે. આજના છોકરાઓમાં માલ જ ક્યાં છે ? અને છોકરાંથી તે છાશ પીવાય ?

મનો પટેલ:—

ત્યારે ગગા, નેજામાંથી ગાડું આપણે જ કાઢવું પડશે.

ગગો પટેલ:—

ઘરડાં વિના બીજાં કોણે ગાડાં વાળ્યાં છે?

[એક દાગી મના અને ગગા
પટેલ પાસે આવે છે.]

દાસી:—

અમ્યા પટેલીઆઓ, તમને અહિં ઊભા રહે-
વાનો હુકમ નથી, માટે આવ્યા એ રસ્તે આવ્યા
જાઓ.

મનો પટેલ:—

અમે તો રાણીશાખને જ મળવા આવ્યા છીએ,
તે પાછા શું કરવા જઈએ ?

ગગો પટેલ:—

અરે બાઈ, તું જઈને રાણીશાખને કહે કે
કણબીની નાતના પટેલ તમને મળવા આવ્યા છે.

દાસી:—

તમારે રાણીસાહેબને મળવું જ છે !

મનો પટેલ:—

હા હા; ત્યારે શું જખ મારવા અહિં સૂધી

આવ્યા હોઈશું ?

[દામ્ત્રી દોડતી રાણી પાસે જાય છે; થોડીવારે પાછી આવે છે.]

દામ્ત્રી:—

પટેલો, અંદર આવો; રાણીજાહેજ તમારી રાહ જુઓ છે.

[બંને પટેલો રાણીવાસમાં જાય છે; અને રાણીને બે હાથે સલામ લરી ઊભા રહે છે.]

રાણી:—

આવો; પટેલો, બેસો; બોલો, તમારે માફ શું કામ પડ્યું ?

મનો પટેલ:—

રાણીશાહ, તમે તો બધું જ જાણતા હોશો. અમારી નાત ઉપર કાળો ડેર વર્ત્યો છે !

રાણી:—

ના; પટેલ, મને કશી ખબર નથી. વાત તો કરો.

ગજો પટેલ:—

અરે ! શું રાણીશાખ ! રામજીએ તો અમારા
લાણુને અને પશુકાને અને લાણુના બેય છોકરાને
કેદમાં પૂર્યા છે !

મનો પટેલ:—

અને રાણીશાખ, પરધાને પણ અમારી ઉપર
કરી દયા આણી નહિ !

ગજો પટેલ:—

(મનાને) પરધાનની વાત જવા દે ને.
(રાણીને) પણ રાણીશાખ ! અમારા ધણી ઊઠીને
આવેા કેર અમારા ઉપર કરે, ત્યારે પછી અમારે
અમારાં ધણીઆણી પાસે જ આવવું રહ્યું ને ?

મનો પટેલ:—

હા; રાણીશાખ ! ધણી વીકરે તો ય તમે અમારાં
ધણીઆણી કયાં જતાં રહ્યાં છો ? તમે અમારાં
ધણીઆણી તો છો જ ને ! માટે.....

રાણી:—

(ગુસ્સામાં) જાઓ, ચાલ્યા જાઓ અહિંથી;

મારે તમારી વાત નથી સાંભળવી. દાસી !

દાસી:—

(ઢોડતી આવીને) જી, મહારાણી ! આજા !

રાણી: --

બોલાવ સિપાઇને, કે આ જાન્ને મૂર્ખાઓને
આત્મારે જ કેદ કરે.

દાસી:—

જી, મહારાણી ! આ ચાલી.

[દાસી ઢોડતી સિપાઇને બોલાવવા
જાય છે. સિપાઇ આવી જાન્ને
પટેલોને જાંખીને લઇ જાય છે.]

પ્રવેશ ૯ મો

સમય—બપોરના બાર પછીનો.

સ્થળ—હીરાચંદ શેઠની પેઢી.

[હીરાચંદ, કસ્તુરચંદ, અને
કપૂરચંદ વાતો કરતા બેઠા છે.]

હીરાચંદ:—

કસ્તુરચંદ! વાટ સાંભડી ! આ કણબાની
નાટ આખી ગામ છોડવાની ટ્રેયાડી કરે છે !

કસ્તુરચંદ:—

ભૂંડી ઠાશે ! રૂઝોજી બઢી પાચમાત્ર ઠઈ જશે !

કપૂરચંદ:—

આ વાવણીટાણું ટો આવશે મ ટે; અને

૩૬

પટેલો બહા ગામ છોડી ચાલ્યા જશે ટો માડાં
બઢાં ઢીરેલાં નાણાં બડબાડ જશે !

હીરાચંદ્ર:—

રૂઢાનને ટો શું ? નહિ લેવા, નહિ ડેવા !
એ ટો બીન કણબીઓને બોલાવી ખેટી કડાવશે !
પણ આપડી નુકશાણીનો ટો પાડ નહિ રૂંડે !

કસ્તુરચંદ્ર:—

એ કણબીઓ ગામ ન છોડે એવું કાંઈક
કડવું ટો જોઈએ; નહિતડ આપડા ભોગ મડવાના.

કપૂરચંદ્ર:—

કેડમાં પડેલા કણબીઓને રૂઢાન છોડી મૂકે
ટો હમણા બહા ગામ છોડવાની વાટ પડટી મૂકે.

કસ્તુરચંદ્ર:—

પણ રૂઢાન એ બઢાને છોડે કેવી રીટો ?

હીરાચંદ્ર:—

એક રૂડરો છે, કહું ?

કસ્તુરચંદ્ર અને કપૂરચંદ્ર:—

બોલોને ટમાડો જ પાડ.

હીરાચંદ્ર:—

જુઓ કસ્તુરશા' ! સાંભટાછો કે કપૂરચંડ ?
આપડે ગામમાં સાડ પડાવીએ કે “કણુખીની નાટના
આઠ બડદીઆ ખોવાયા છે, ટો જેણે પૂડયા હોય
ટે ભલા ઠંને છોડી મૂકજો. ”

કસ્તુરચંદ્ર:—

ટાડે ખોલાવો ઢાલીને; અને પડાવો સાડ.

કપૂરચંદ્ર:—

આ જુકિટ કાવે કયાડે કે રૂડાજીને કાને આ
સાડ જાય ટો જ.

હીરાચંદ્ર:—

એ બઢો બટોબસ્ટ નહિ કડતા આવડે ?

કપૂરચંદ્ર:—

પણુ એમ છટાંય રૂડાજી નહિ ગણુકાડે ટો ?

હીરાચંદ્ર:—

પડદાન આપડી જુકિટને ટડટ સમજી
જવાનો; અને રૂડાજી પાસે આઠેને છોડી મૂકાવવાનો.

કસ્તુરચંદ્ર:—

ન છોડે ટો ભય કયાં ? કણ્ણી વિના ખેટી
કોણ કરે ? ને ખેટી ન ઠાય ટો. ડાબને પણ શેની
ગિપજ ઠાય !

કપૂરચંદ્ર:—

હીરાચંદ્ર શા' ! એક વાટ પૂછું. ડાબ પાંખ
કણ્ણીઓને ખોડાવીને ખેટી કરાવે ટો ?

હીરાચંદ્ર:—

ડામ ડામ ભાજો! એમ કાંઈ ખાંઢયા કણ્ણીએ
ગામ ન વસે, સમજ્યા કપૂરચંદ્ર ?

કસ્તુરચંદ્ર:—

ઠીક ટમારે. હવે આપડી જીકિટ અજમાવો.

હીરાચંદ્ર:—

એ બહી અવરતા હું કડું છું. તમે હવે જવું
હોય ત્યાં ભાજો.

[કસ્તુરચંદ્ર ને કપૂરચંદ્ર ભાય છે.]

પ્રવેશ ૧૦ માં

સમય—સાંજના પાંચનો.

સ્થળ—રાજાનો હવામહેલો.

[રાજા ને પ્રધાન હવામહેલને
ઝરૂમે વાતો કરતા બેઠા છે.]

રાજા:—

પ્રધાનજી, પેલા કણ્ઘીઓને દશ દશ વર્ષની
કેદ આપજો.

પ્રધાન:—

મહારાજ ! આપની જેવી ઇચ્છા; પણ એ
કણ્ઘીઓ ખીયારા.....

[“દીબ દીબ દીબાંગ દીબાંગ”-
ઢાલ વાગતો સંભળાય છે.]

રાજા:—

પ્રધાનશુ! સાંભળો, આ શેનો સાદ પડે છે ?

[સાદ સંભળાય છે:—“એ.....

કણુખીની નાતના આડ બળદીઆ

ખોવાયા છે....તો જેણે પૂર્યા હોય

તે છોડી મૂકજે.....”

લીળ લીળ લીખાંગ લીખાંગ.]

રાજા:—

પ્રધાનશુ, આડ બળદો એડી સાથે કયાં
ખોવાયા હશે ? કોઈએ પૂર્યા હશે ?

પ્રધાનશુ: --

મહારાજ, ખોવાયા શું હોય ? (હસીને) કોઈએ
પૂર્યા જ હશે.

રાજા:—

વાવણીટાણું ચાઢ્યું આવે છે, ને બીચારા
કણુખીઓ બળદ વિના શું કરશે ?

પ્રધાન:—

ખેતી નહિ કરે, બીજું શું ?

રાજા:—

તો તો રાજની ઊપજમાં ખોટ આવે.

પ્રધાન:—

(હસીને) તમારી વાત સાવ સાચી છે.

રાજા:—

ત્યારે પ્રધાનજી, એ બળદો હાથ લાગે એવી તપાસ તમે કાંઈ ન કરો ?

પ્રધાન:—

(હસીને) એ તો આપ કરો તો જ થાય તેમ છે.

રાજા:—

તપાસ કરવા હું જાઉં ?

પ્રધાન:—

ના; તપાસ કરવા આપને જવાનું નથી.

રાજા:—

શું કહો છો ? હું કાંઈ સમજતો નથી.

પ્રધાન:—

મહારાજ ! આપનો હુકમ હોય તો એ બધા બળદીઆઓને પૂર્યા છે ત્યાંથી હું છોડી મૂકાવું.

રાજા:—

કયાં પૂર્યા છે ? કોણે પૂર્યા છે ?

પ્રધાન:—

કેદમાં; આપે જ પૂરાવ્યા છે ને !

રાજા:—

મેં ? મેં બગદીઆઓને કેદમાં પૂરાવ્યા છે ?

પ્રધાન:—

પેતા આઠ કણુખીઓ યાદ આવે છે ?

રાજા:—

(હસીને) એમને બગદીઆ ગણવા ?

પ્રધાન:—

મહારાજ ! એ આઠે કણુખીઓ બગદીઆથી
પણ બેદ છે.

રાજા:—

ત્યારે તો હવે શું કરવું ?

પ્રધાન:—

આપનો હુકમ હોય તો છોડી મૂકાવું.

રાજા:—

હા, હા; પ્રધાન ! એ બળદીઆઓને છોડી
મૂકાવો.

રાજા:—

બહુ સારું; મહારાજ !
(બૂમ પાડીને) પ્રતિહાર !

પ્રતિહાર:—

(નમન કરીને) આજ્ઞા, મહારાજ !

પ્રધાન:—

અજીતસિંહ ક્યાં છે ?

પ્રતિહાર:—

જી, બહાર બેઠા છે.

પ્રધાન:—

એમને અંદર મોકલ.

[પ્રતિહાર બચ છે; અને

અજીતસિંહ દાખલ થાય છે.]

અજીતસિંહ:—

(સલામ ભરીને) મહારાજ ! આજ્ઞા.

રાજા:—

અજીત! જલ્દી જા; અને પેલા આઠે
બાળદીઆઓને કેદમાંથી છોડી મૂક.

પ્રધાન:—

અજીતસિંહ! આપ સમજ્યા ને?

અજીતસિંહ:—

હા, હા; પેલા આઠ કણબીઓ જ ને?

રાજા:—

હા, હા; અજીત! તું બરાબર સમજ્યો
છું. જલ્દી જા.

[અજીતસિંહ બંદીખાને જઈ
પેલા આઠે કણબીઓને
કેદમાંથી છૂટા કરે છે.]

સમાપ્ત

ચૌધરી અને પંચોળી કૃત બાલોપયોગી પુસ્તકો

સુદામો (ત્રિઅંકી બાલનાટક)	ડી. ૦-૬
રાજસૂય યજ્ઞ (અંક ૧ લો, જરાસંધ-વધ)	,, ૦-૧
સીતાહરણ (ત્રિઅંકી બાલનાટક)	,, ૦-૨
કાલ્યુ કોણુ ? (એકાંકી બાલનાટક)	,, ૦-૧
બજરંગી હનુમાન (બાલવાર્તા)	,, ૦-૩-
કૃષ્ણનું બાલચરિત્ર (બાલવાર્તા)	,, ૦-૨-
કંસવધ (બાલવાર્તા)	,, ૦-૨-
નંદનવન બા. ૧ (બાલવાર્તાઓનો સંગ્રહ)	,, ૦-૪-

મેશ એન્ટરપ્રાઇઝ—

મેશર્સ કરસનદાસ નારણદાસ એન્ટરપ્રાઇઝ;

બુકસેલર્સ; નાણાવટ, મું.

મુખ્યમંત્રી મળવાનું કેદારગઢ—

મેશર્સ એન. ડી. મહેતા,

બુકસેલર્સ; કાલબાદેવી રોડ-મું.

તથા બજીતા બુકસેલર્સ,

મુદ્રક:—શ્રી ૬૬ મંડિરામ બાદ.

મુદ્રણસ્થાન:— ૬૬ મંડિરામ પ્રી. પ્રેસ, ૬૬ મંડિરામ બાદ, મું.

પ્રકાશક: જોડાલાલ હનનલાલ ચૌધરી; મું.

પ્રથમ પ્રવૃત્તિ: ૧૯

